

MODERN DÖNEMDE İNSAN TANIMINDAKİ FARKLILAŞMA BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ'NIN KLASİK DÖNEM İNSAN AKLI KAVRAMI İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Turgut AKYÜZ*

Sümeyye Beyza MEYDAN**

Giriş

Akıl kelimesi Latince'de "ratio" ve "intellectus" Yunanca'da "nous", olarak kullanılmaktadır. Arapça kökenli olup "a-k-l" kökünden gelmektedir. Bu kök, çeşitli derin anlamlar içermektedir ve akıl kavramının zenginliğini yansıtmaktadır. Sözlük anlamı olarak akıl; tutmak, menetmek, bağlamak, alıkoymak, korumak gibi eylemleri kapsar. Bunun yanında, bilgiyi kabul etmeye hazır kuvvet, dili tutulmak, bilmek, idrak etmek, anlamak, şuurulu olmak, temkinli olmak, duymak ve anlama kabiliyeti gibi farklı anlamlar da taşımaktadır. Arapça sözlükte ayrıca, "menetmek, engellemek, alıkoymak ve bağlamak" gibi anlamlara da gelmektedir. Bu, aklın hem bilişsel hem de duygusal süreçlerle ilgili çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır.¹ Akıl kelimesi Yunanca'da nous veya noos olarak kullanılmaktadır. Bu kelimelerde Türkçe'de tin, zekâ, akıl, us, zihin kavramlarını karşılamaktadır.²

* Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Mantık, Anabilim Dalı, takyuz@gumushane.edu.tr.

** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, sumeyyemeydan24@gmail.com.

¹ Coşkun Baba, *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*, 1. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 1: 54.

² Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı (İstanbul: Paradigma, 2004), 245.

Akıl ile Alakalı Farklı Kavramlar				
Türkçe	Arapça	Grekçe	İngilizce	Açıklama
Akıl Us	Akıl	Nous Logistikon	Intellect	Düşünme, anlama ve mantıklı karar verme yeteneğidir.
Zihin Anlık	Zihin	Nous	Mind Understanding	Düşünme ve bilinçli düşünce süreçlerinin genel adıdır.
Zekâ Sezgi	Zeka Hads	Noesis	Intelligence Intuition	Problem çözme ve öğrenme yeteneğini ifade eden bir kavramdır.
Bilinç	İdrak Şuur Fehm Teemmül	Katalepsis	Apprehension Consciousness	Kişinin kendisinin ve çevresinin farkında olma durumudur.
Düşünme	Tefekkür Reviyye	Dianoia Logismos	Thinking Reason	Zihinsel süreçlerin organizasyonu ve analiz edilmesini ifade eder.
Duyu	His İhsas	Aisthesis	Perception	Çevreden bilgi toplama ve algılama yeteneğini belirtir.

1. Filozoflara Göre Akıl Tanımları

Akıl, tarih boyunca filozoflar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmış ve tartışılmıştır. Aristoteles'e göre akıl dört çeşittir: Birincisi, sürekli fiil halinde bulunan akıldır. İkincisi, nefiste güç halinde bulunan akıldır. Üçüncüsü, nefiste güç halinden fiil alanına çıkan akıldır. Dördüncüsü, zahiri adını verdiğimiz akıldır. Canlı duyu ile içli-dışlı olduğundan ve duyu onu bütünüyle kuşattığından ötürü Aristoteles akli duyu ile mukayese eder.³

Ebu Talib Mekki ise, akli iyiyi ve kötüyü ayırt edebilme ve hem iyiye hem de kötüye meyiletme yetisine sahip bir kapasite olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, aklın ahlaki yönüne ve seçim yapabilme yetisine vurgu yapmaktadır.⁴

İslam filozoflarından Kindi, akli "varlığın hakikatlerini kavrayan basit bir cevher" olarak tanımlarken, aklın saf ve temel bir öz olduğunu belirtmektedir.⁵ Yine bir başka tanıma göre akıl, insanın sahip olduğu, duyu yetisi haricindeki yetidir.⁶ Aklın bir başka tanımı ise soyut cevherdir.⁷

Fârâbî, *Akıl Risalesi* adlı eserinden kendinden öncekilerin akıl tariflerini şöyle birleştirir: Normal insanlara göre akıl, düşünme, faziletli olma, iyiyi tercih edip kötüden kaçınma anlamındadır.⁸

³ Mahmut Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 1. (Klasik, 2003), 56.

⁴ Sevim Arslan, "Gazâlî'de Aklın Mertebeleri", *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*, 1. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 1.: 148.

⁵ Arslan, "Gazâlî'de Aklın Mertebeleri", 1.: 148.

⁶ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 33.

⁷ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 35.

⁸ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 127.

Kelamcılar da bu tarifi kabul eder. İlave olarak ise kelamcılara göre akıl; insanın ilk anda aklına gelen ve insanlığın genelinin kabul ettiği şeylere göre hareket eden kuvvettir.⁹

Aristoteles'in Burhan kitabındaki tarifine göre akıl; kıyasa başvurmadan, yaratılıştan veya çocukluktan gelen yahut nerden ne zaman öğrenildiği bilinmeyen, doğru, zorunlu ve külli önermeleri insana sağlayan yetidir.¹⁰

Aristoteles'in Nikomakhos'taki tarifine göre akıl; nefsin bir işlevi olup, tekrar ve tecrübe ile bir konuda kesin bilgi sahibi olmak ve tercihte bulunmaktır.¹¹

Aristoteles'in De Anima kitabındaki tanım ise aklın yetkinleşmesi ve mertebesi ile alakalıdır.¹²

Metafizik kitabında ise akıl; külli akıl yani kâinattaki sistem yani düzen, işleyiş ve harekettir.¹³

Ebu Mansur el-Matürîdi, aklı "aynı nitelikte olanları bir araya toplayan ve ayrı nitelikte olanları ayıran şey" olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, aklın kategorize etme ve farklılıkları belirleme yeteneğine işaret eder.¹⁴

İbn Sina, aklı isabetli, doğru ve anlamlı düşünceye sahip olma ve insana fayda sağlayacak şeylerde kendine uygun olanı seçebilme gücü olarak tanımlamaktadır. Bu, aklın hem doğru düşünme hem de faydalı olanı seçme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir.¹⁵

Gazzali'ye göre, akıl halkın, filozofların ve kelamcılarının farklı anlamlarda farklı şekilde kullandıkları eşadlı/müşterek bir isimdir. Müşterek bir kelimenin ise ferdlerini bir araya getiren, toplayıcı bir tanımı yoktur.¹⁶

İbn Rüşd'e göre akıl; maddeden sureti çekip çıkarmak, onların düzenini idrak etmek ve nefsin güçlerinden kendisiyle idrakin gerçekleştiği kısım olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, aklın soyutlama ve anlama yeteneğine vurgu yapmaktadır.¹⁷

⁹ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 128.

¹⁰ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 129.

¹¹ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 129.

¹² Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 130.

¹³ Kaya, *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*, 136.

¹⁴ Sevim Arslan, "Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl", 1. Bs (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 1: 148.

¹⁵ Arslan, "Akıl Kitabı", 1: 148.

¹⁶ Ebu Hamid El-Gazzali, *Mi'yar'l-İlm*, 1. Baskı (İstanbul: Elma Basım Yayın, 2013), 420.

¹⁷ Sadi Yılmaz, "İbn Rüşd Psikolojisi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2007): 206.

Fahreddîn er-Râzî, “aklın tanımı” yerine “aklın tarifi” terimini tercih etmektedir.¹⁸ Akıl, genel olarak ilmin kaynağı olarak tarif edilebilir; yani aklın bilgisi, soyut ve tümel bilgilerdir.¹⁹

Bu farklı tanımlar, aklın ne kadar geniş ve çok yönlü bir kavram olduğunu ve farklı düşünce ekollerince nasıl ele alındığını göstermektedir.²⁰

İnsan Zihninin Temel İşlevleri		
Dimâğ Hayvani nefis Beyin	Maddileri idrak yani dış duyu • İhsas	Havâs veya derrâke.
	Cüzileri idrak • Şuur • Lika	el-Hissü'l-müşterek (duyulardan gelen verileri birleştiren ve yöneten merkez).
Müdrîke (dimâğdan yani maddi beyinden başka bir şey yani nefis)	İdraklerin saklanması	• Hayal, • Musavvira.
	İdraklerin yorumlanması	• Vehm, • Müvehhime.
	Vehmin saklanması	• Hafıza, • Zakire.
	Saklanan idrak ve vehmin işlenmesi	• Mütelaya, • Mütevehhime.
Natık nefis Âlime Nazari akıl	Manayı idrak Küllî idrak	Teemmül.
	Kavramların işlenmesi	Mütesavvira.
	Kavramların saklanması	Hatra.
	Kavramların geri çağırılması	Mütezekkira.
	Yargı üretme	• Müfekkira, • Hads, • Zeka, • Deha, • Fikir, • Tedebbür.
	Tasdikin idraki	Fehm.
Muharrike	Karar verme	Vehm.
	Harekete geçme	• Şehvet, • Gadap.
Âmile İhtiyariyye	Ahşkanlığa dayalı hareketler	Hulkî.
	Daha ileri düzey hareketler	Fikri ve mantıki hareket. ²¹

¹⁸ Turgut Akyüz, “Fahreddîn er-Râzî’ye Göre Aklın Tarifi ve Temel İşlevleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Haziran 2019): 23.

¹⁹ Akyüz, “Fahreddîn er-Râzî’ye Göre Aklın Tarifi ve Temel İşlevleri”, 29.

²⁰ Arslan, “Akıl Kitabı”, 1: 148.

²¹ Turgut Akyüz, *Mantık*, 1. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2021), 72.; Turgut Akyüz, *Bilginin Ontolojisi*, 1. Baskı (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 102.

Aklın Temel Yetileri	
Aklın temel bilgileri ve yetileri	<ul style="list-style-type: none"> • Tasavvur (soyutlama ve genelleme). • Tasdik (çıkarım yapma). • Kıyas (nedensellik ve zorunluluk bağı kurma).²²
Kıyasın türleri	<ul style="list-style-type: none"> • Kıyas. • İstikra. • Anoloji.

İnsan Bilgisinin Aşamaları				
<i>İhsas</i>	Fizik duyular	İşleme	Saklama	Geri çağırma Hissi müşterek
<i>İdrak</i>	Cüzileri öğrenme	İşleme	Saklama	Geri çağırma Hayal
<i>Hayal</i>	Cüzieri saklama	İşleme	Saklama	Geri çağırma Hatıra
<i>Vehm</i>	Cüzileri yorumlama	İşleme	Saklama	Geri çağırma Tevehhüm
<i>Teemmül</i>	Kavramların idraki	İşleme	Saklama	Geri çağırma Hafıza
<i>Fehm</i>	Yargı ve kıyasların idraki	İşleme	Saklama	Geri çağırma Zakira
<i>Fikr, zeka ve hads</i>	Yeni yargı ve kıyaslar üretme	İşleme	Saklama	Geri çağırma Tezekkür

2. Yapay Zekâ Kavramı

Yapay zekâ, bilgisayarların ve makinelerin insan zekâsına benzer şekilde düşünme, öğrenme, problem çözme ve karar verme yeteneklerini kazanmalarını sağlayan bir teknoloji olarak tanımlanmaktadır. Bu bölümde yapay zekâyâ ilişkin belirtilen tanımlamalara yer verilecektir.

Yapay zekâ terimi ilk kez 1956 yılında John McCarthy tarafından Dartmouth Konferansı'nda ortaya atılmıştır.²³ Yapay zekânın en yaygın tanımlarından biri, insanların 'zekâ' olarak nitelendirdiği faaliyetlerin bir makine tarafından da gerçekleştirilebilmesidir. Bu tanım, makinelerin insan benzeri düşünme, öğrenme, problem çözme ve karar verme yeteneklerini içermektedir. Sözlükteki tanımına göre yapay zekâ, bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrolündeki bir robotun, zeki canlılara benzer şekilde çeşitli faaliyetleri yerine getirme kabiliyetidir. Bu faaliyetler arasında dil anlama, görüntü tanıma, ses tanıma, oyun oynama, tıbbi teşhis yapma ve karmaşık hesaplamalar yapma gibi görevler bulunmaktadır. Yapay zekâ, sadece

²² Turgut Akyüz, *Aklın İlkeleri ve İlk Bilgileri*, 1. Baskı (İstanbul: Ravza Yayınları, 2021), 20.

²³ Kürşat Arslan, "Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları", *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11 (2020): 71.

önceden programlanmış görevleri yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda yeni bilgileri işleyerek ve kazandığı deneyimlerden öğrenerek de performansını sürekli olarak geliştirmektedir. Bu sayede, yapay zekâ sistemleri, çeşitli endüstrilerde ve günlük yaşamda giderek artan bir şekilde kullanılmakta ve insan yaşamına önemli katkılar sağlamaktadır.²⁴ Farklı bir tanımda ise insana özgü olan zekâ yeteneklerinin bilgisayarlara aktarılması olarak da ifade edilmektedir.²⁵

Bir başka tanıma göre, yapay zekâ; genellikle insan zekâsı gerektiren görsel algılama, konuşma, tanıma, karar verme ve farklı diller arasında çeviri yapma gibi karmaşık görevleri gerçekleştirebilecek bilgisayar sistemlerinin teorisi ve geliştirilmesini de ifade etmektedir.²⁶ BlayWhitby tarafından yapılan bir tanıma göre, yapay zekâ; insan, hayvan ve makine arasında zeki davranışın ne olduğunu anlamaya ve insanlar tarafından yapılan aygıtların bu zeki davranışları nasıl sergileyebileceğini araştıran bir bilimsel çalışma alanıdır.²⁷

Yapay Zekâ İle İlgili Temel Kavramlar	
Bigdata.	Klasik dönemde data yani malumat bilgi sayılmıyor. Bütüncül ve sistemli bilgiler kabul ediliyor.
Bulut.	Veri saklama.
Veri madenciliği.	Veri işleme ve birleştirme.
Genel yapay zekâ.	--
Yapay süper zekâ.	--
Makine öğrenmesi.	Makinaya bilgi yüklenmesi. Yoksa klasik anlamda bir eğitim değil.
Doğal dil işleme.	--
Bulanık mantık.	--
Yapay sinir ağları.	Sadece benzetme olarak kullanılmış. Yoksa insan sinir sistemi ile alakalı değil.

²⁴ Hasan Kurtboğan, *Yeni Dünyada Yapay Zekâ Metaforu ve Yapay Zekanın Çalışan Performansına Etkisi* (Tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 4.

²⁵ Şenay Çıplak, *Yapay Zekâ ve Ahlakî Kararlar* (Tez, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2024), 5.

²⁶ Alara Doğanakaya, *21. Yüzyılda İnsan Haklarına Yönelik Yeni Bir Tekdit: Yapay Zekâ* (Tez, Hacettepe Üniversitesi, 2023), 33.

²⁷ Hamit Furkan Elmalı, *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Problemi İzdüşümünde Feminist Yapay Zekâ* (Tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 45.

Akılla ve Zihin Kavramlarının Karşılaştırılması	
AKIL	ZİHİN
Tüm işlemleri ifade eder	Fehm ve idrak anlamında ²⁸
Tüm insanlardaki genel yetiyi ifade eder	Muayyen ve şahsidir
Bilme ve yapma yetilerinin tamamını ifade eder	Sadece insanlara özgü (alime) ²⁹

Akıl ve Zeka Kavramlarının Karşılaştırılması	
AKIL	ZEKA
Tüm işlemleri ifade eder	Hızlı ve üretken olma ³⁰
	Sezgi yeteneğinin kaliteli olması (temyiz) ³¹
	Zihnin hızlı işlem yapması (hads, sezgi) ³²
	Zihin berraklığı (deha ve fitnat) ³³

3. İnsan Kavramındaki Anlam Kaymaları

Modern dönemde insan zihni, ilkel beyin ile diğer hayvanların beyinlerinden farklı bir gelişimde ele alınmıştır. Buna bağlı olarak bilinç düzeyleri de farklı düzeylerde ele alınmıştır. Şöyle ki bilinç, ilk olarak istemli harekettir. Yani en temel düzeyde canlılık anlamını ifade etmektedir. Daha sonra kendini ve etrafını tanıma, tercihte bulunma ve karar verme süreçleri ile devam eder.³⁴

Fakat klasik dönemin aksine modern dönemdeki bu tasnif, tamamen fiziki, parçacı ve monisttir. Yani klasik dönemdeki ruh ve metafizik alanlarını dışarıda bırakır. Bu yüzden yapay zekâdaki zekâ tanımını da insanın bu modern tanımına bağlı olarak değiştirmiştir.

Modern Beyin Gelişim Teorisi	
İlkel beyin	Sürüngenler
Limbik sistem	Memeliler
Neokorteks	İnsan beyni

²⁸ Turgut Akyüz, *Fahreddin Er-Razi' nin El-Mantıkü'l-Kebir'inin Tahkik ve İncelemesi* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017), 1005.

²⁹ Akyüz, *Tahkik ve İnceleme*, 1005.

³⁰ Remziye Selçuk, "Epistemolojik Açından Akıl ve Zihin İşlevi: Kategoriler", *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*, 1. Baskı (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 117.

³¹ Akyüz, *Tahkik ve İnceleme*, 1005.

³² Akyüz, *Tahkik ve İnceleme*, 1005.

³³ Selçuk, "Epistemolojik Açından Akıl ve Zihin İşlevi: Kategoriler", 117.

³⁴ Daniel C. Dennet, *Aklın Türleri* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1999).

Bilinç Düzeyleri
1.Fizik idrak.
2.İstemli hareket.
3.Cüzi idrak.
4.Küllü idrak.
5.Benlik ve farkındalık.
6.Dijital bilgiler.

	Klasik Dönemde	Modern Dönemde
Varlık	Metafizik ve fizik yönü vardır.	Sadece fizik.
İnsan	Metafizik ve fizik yönü vardır.	Sadece fizik.
Zihin	Metafizik.	Fizik.
Bilgi	Metafizik ve fizik.	Fizik.
Bilinç	Metafizik.	Fizik.
	Bütüncül.	Parçacı.
Benlik	Metafizik-fizik.	Fizik.
	Orijinal-biricik.	Tek düze.

4. Akıl ve Yapay Zekâ Kavramlarının Karşılaştırması

İnsan ve yapay zekâ arasındaki karşılaştırma, yalnızca teknolojik ve felsefi bir tartışma değil, aynı zamanda epistemik bir analiz olarak da önem taşımaktadır. Epistemoloji, bilginin doğası, sınırları ve kaynağıyla ilgilenen bir felsefe dalıdır. Bu bölümde, insanın bilgi edinme süreçleri ile yapay zekânın bilgi işleme yöntemleri karşılaştırılacak; her iki varlığın bilgi üretimindeki avantajları ve sınırlamaları incelenecektir.

İnsanlar, deneyim, gözlem, düşünme ve sosyal etkileşim yoluyla bilgi edinmektedirler. Bu süreç, bireysel ve kolektif deneyimlerin birleşiminden oluşmaktadır. İnsanların bilgi edinme yöntemleri arasında deneyimsel öğrenme, kritik düşünme ve duygusal zekâ yer almaktadır. Deneyimsel öğrenme, insanların kendi deneyimlerinden ve başkalarının tecrübelerinden öğrenmesini sağlamaktadır. Bu süreç, sezgisel ve duygusal bir bileşen içermektedir. Kritik düşünme, mantık ve akıl yürütme ile bilgilere erişmeyi, analiz yapmayı ve çıkarımlar oluşturmayı mümkün kılmaktadır. Bu süreçte, ön yargılar ve sosyal bağlam önemli rol oynamaktadır. Duygusal zeka ise insanların empati kurma ve sosyal etkileşimlerde bulunma yeteneklerini içermekte olup, bilgiyi anlamalarına ve yorumlamalarına yardımcı olmaktadır. Duygusal durumlar, karar alma süreçlerini de etkileyebilmektedir.

Yapay zekâ, algoritmalar ve büyük veri setleri aracılığıyla bilgi üretir ve işler. Yapay zeka sistemleri, belirli kurallara dayalı ve çoğunlukla istatistiksel yöntemler kullanarak çalışmaktadır. Yapay zekânın başlıca bilgi edinme yolları arasında veri analizi, makine öğrenimi ve öneri sistemleri

bulunmaktadır. Yapay zekâ, büyük miktarda veriyi hızlıca işleyerek örüntüleri tanımlayabilmektedir. Bu, insanların gözlemlerle bulamayacağı karmaşık ilişkileri ortaya çıkarmasına olanak tanır. Makine öğrenimi ile Yapay zeka sistemleri, deneyimlerden öğrenerek kendilerini geliştirebilmektedir. Ancak bu öğrenme genellikle belirli bir alana odaklıdır ve geniş bir bağlamda anlam kurmakta zayıf kalabilmektedir. Öneri sistemleri, Yapay zekânın kullanıcıların tercihlerine dayanarak önerilerde bulunmasını sağlamaktadır, ancak bu öneriler çoğunlukla veri tabanlıdır ve duygusal veya sosyal bağlamdan yoksundur.

Her iki varlığın bilgi üretimindeki sınırlamaları da göz önünde bulundurulmalıdır. İnsanlar, bilişsel önyargılara ve duygusal etkilerden kaynaklanan hatalara açıktır. Ayrıca, sınırlı bir bilgi kapasitesine sahip oldukları için bilgiyi işlemek ve analiz etmekte zorlanabilmektedirler. Yapay zekâ ise insan benzeri sezgisel düşünme yeteneklerinden yoksundur ve veriye dayalı öğrenme süreçleri, bağlamsal ve kültürel faktörleri göz ardı edebilmektedirler; bu durum, Yapay zekanın yanlış ya da eksik bilgi üretmesine neden olabilmektedir.

Sonuç olarak, insanlar ve yapay zekâ, bilgi edinme süreçlerinde farklı yaklaşımlara sahiptir. İnsanlar, deneyim ve sosyal etkileşim yoluyla daha geniş bir bağlamda bilgi üretme yeteneğine sahipken; yapay zekâ, veri analizi ve algoritmalar aracılığıyla hızlı ve kapsamlı bilgi işleme avantajı sunmaktadır. Ancak, her iki taraf da belirli epistemik sınırlamalara sahip olabilmektedir. Gelecekte, bu iki varlık arasında bir iş birliği modeli geliştirilerek bilgi edinme süreçlerinin geliştirilmesi mümkündür. Bu, hem insan hem de yapay zekânın güçlü yanlarını bir araya getirerek daha kapsamlı ve derinlemesine bir bilgi anlayışı oluşturabilir.

Varlık Düzeyleri
1. Maddi ve harici gerçeklik.
2. Zihni varlık.
3. Dil gerçekliği.
4. Sanal ve dijital gerçeklik.

İnsanın Diğer Canlılardan Farkı	
HAYVAN	İNSAN
Hayal	Tasavvur
Hareket	Amel
Vehm	Akl
Cüzi	Külli
Fizik	Metafizik
Ruh	Nefs
Benlikleri yoktur	Benlikleri vardır

İnsan ve Yapay Zeka Farkı	
İNSAN	YAPAY ZEKA
Temeli fitrat	Temeli insan bilgisi
Sınırsız	Sınırlı
<ul style="list-style-type: none">• Tercih• Vehm• İsyân• İrade• Karar değiştirme	<ul style="list-style-type: none">• Karar
Sezgi	İşlem
Metafizik	Fizik
Öğrenme	Bilgi yükleme
İstemli hareket-amel	Planlanmış hareket
İcad ve keşf	Tekrar
Entelektüel zevkler ve ahlak	Hareket
Benlik ve vicdan	Kopya ve tekrar
İnanç	Program
Canlı	Makine

4. Değerlendirme

İnsan akli ve yapay zekâ arasındaki karşılaştırma, her iki tarafın da kendine özgü güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymaktadır. İnsan akli, esneklik, yaratıcılık, duygusal zekâ ve sezgi gibi niteliklerle donatılmaktadır. Bu özellikler, insanları karmaşık problemleri çözmede, yenilik yapmada ve empati kurmada eşsiz kılmaktadır. İnsanlar, öğrenme süreçlerinde geçmiş deneyimlerini ve duygusal tepkilerini kullanarak daha bütünsel ve bağlamsal kararlar verebilmektedir.

Diğer yandan, yapay zekâ, büyük veri kümelerini hızlı bir şekilde analiz etme, desen tanıma ve yüksek doğrulukla tekrar eden görevleri yerine getirme yetenekleri ile öne çıkmaktadır. Yapay zekâ sistemleri, eğitim verileri aracılığıyla belirli alanlarda uzmanlaşabilmekte ve sürekli öğrenme kabiliyetleri sayesinde performanslarını artırabilmektedirler. Bununla birlikte, yapay zekâ henüz insana özgü yaratıcılık, sezgi ve duygusal anlayış gibi alanlarda sınırlı kalmaktadır.

Bu karşılaştırma, insan ve yapay zekânın birlikte nasıl daha güçlü hale gelebileceğini de göstermektedir. İnsanların yaratıcı ve duygusal yetenekleri, yapay zekânın analitik ve hesaplama gücü ile birleştiğinde, birçok alanda daha verimli ve etkili çözümler üretilebilecektir. Örneğin, tıbbi teşhislerde yapay zekanın hız ve doğruluk avantajı, doktorların empati ve bütünsel bakış açıları ile birleşerek daha iyi hasta bakımına yol açabilecektir.

Sonuç olarak, insan akli ve yapay zeka arasındaki bu sinerji, geleceğin teknolojik gelişmelerinde önemli bir rol oynayacaktır. İnsanların yaratıcı düşünme, problem çözme ve duygusal zekâ yetenekleri ile yapay zekânın güçlü veri işleme ve öğrenme kapasitesi bir araya geldiğinde, toplumsal ilerleme ve yenilikler için büyük potansiyel taşımaktadır. Bu nedenle, gelecekte bu iki gücün nasıl daha etkin bir şekilde bir araya getirilebileceği üzerine odaklanmak, insanlık için en önemli hedeflerden biri olmalıdır.

Kaynakça

- Akyüz, Turgut. *Aklın İlkeleri ve İlk Bilgileri*. 1. Baskı. İstanbul: Ravza Yayınları, 2021.
- Akyüz, Turgut. *Bilginin Ontolojisi*. 1. Baskı. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Akyüz, Turgut. *Fahreddin Er-Razi' nin El-Mantaku'l-Kebir'inin Tahkik ve İncelemesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.
- Akyüz, Turgut. "Fahreddîn er-Râzî'ye Göre Aklın Tarifi ve Temel İşlevleri". *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Haziran 2019): 23-35.
- Akyüz, Turgut. *Mantık*. 1. İstanbul: Ravza Yayınları, 2021.
- Arslan, Kürşat. "Eğitimde Yapay Zeka ve Uygulamaları". *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*. 11 (2020): 71-88.
- Arslan, Sevim. "Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl". 1. Bs. 1: 312. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Arslan, Sevim. "Gazâlî'de Aklın Mertebeleri". *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*. 1. 1.: 312. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Baba, Coşkun. "Mantığın Nirengi Noktası Akıl". *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*. 1. Baskı. 1.: 312. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Çıplak, Şenay. *Yapay Zeka ve Ahlaki Kararlar*. Tez, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2024.
- Dennet, Daniel C. *Aklın Türleri*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1999.

- Doğankaya, Alara. *21. Yüzyılda İnsan Haklarına Yönelik Yeni Bir Tekdit: Yapay Zeka*. Tez, Hacettepe Üniversitesi, 2023.
- El-Gazzali, Ebu Hamid. *Mi'yar'l-İlm*. 1. Baskı. İstanbul: Elma Basım Yayın, 2013.
- Elmalı, Hamit Furkan. *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Problemi İzdüşümünde Feminist Yapay Zeka*. Tez, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Kaya, Mahmut. *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri*. 1. Klasik, 2003.
- Kurtboğan, Hasan. *Yeni Dünyada Yapay Zeka Metaforu ve Yapay Zekanın Çalışan Performansına Etkisi*. Tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Paradigma, 2004.
- Selçuk, Remziye. "Epistemolojik Açıdan Akıl ve Zihin İşlevi: Kategoriler". *Akıl Kitabı Düşünce ve İnanç Bağlamında Akıl Cilt 1*. 1. Baskı. 312. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Sadi. "İbn Rüşd Psikolojisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2007): 203-208.